

3. Добрынин А. Сугубо доверительно. Посол в Вашингтоне при шести президентах США. 1962–1986 гг. М.: ЗАО «Издательство Центрполиграф», 2016. 800 с.
4. Никольсон Г. Дипломатия. Перевод с англ. под ред. А. Трояновского. М.: ОГИЗ Государственное издательство политической литературы, 1941. 154 с.
5. Сагайдак О. Дипломатичний протокол та етикет. К.: Знання, 2010. 398 с.
6. Сакун О. Дипломатическое ремесло. М.: Международные отношения, 2016. 440 с.
7. Сатоу Е. Керівництво з дипломатичної практики / за заг. ред. Ф. Молочкова. М.: Інститут міжнародних відносин, 1961. 495 с.
8. Дипломатичний корпус в цифрах. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/protocol-info/dip-corps>.
9. Дуаєн дипломатичного корпусу. Енциклопедія сучасної України / В. Матвієнко. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=21974.
10. За лаштунками дипломатичного корпусу. Урядовий кур'єр. 12 березня 2016 р. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/za-lashtunkami-diplomatichnogo-korpusu/>.
11. Посол Тетяна Іжевська: «Дипломатичний корпус при Ватикані підтримує Україну». URL: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/catholics/vatikan/63713/.

УДК 341:339.732.4

ШПЕРУН Х.В.

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДУ (МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Стаття присвячена дослідженню міжнародної правосуб'єктності Міжнародного валютного фонду (МВФ). На основі аналізу доктрини міжнародного права, а також практики Міжнародного валютного фонду автор робить висновки про наявність у цієї організації всіх елементів, необхідних для того, щоб володіти міжнародною правосуб'єктністю, а саме: права на привілеї та імунітети, права на укладення договорів з державами й іншими міжнародними організаціями, права обміну представництвами з державами та міжнародними організаціями, обов'язку щодо несення міжнародно-правової відповідальності за свої дії тощо.

Ключові слова: Міжнародний валютний фонд, правосуб'єктність, договірна правоздатність, імунітети і привілеї, міжнародна організація.

Статья посвящена исследованию международной правосубъектности Международного валютного фонда (МВФ). На основе анализа доктрины международного права, а также практики Международного валютного фонда автор делает выводы о наличии в этой организации всех элементов, необходимых для того, чтобы обладать международной правосубъектностью, а именно: права на привилегии и иммунитеты, права на заключение договоров с государствами и другими международными организациями, права обмена представительствами с государствами и международными организациями, обязанности по несению международно-правовой ответственности за свои действия и т. д.

Ключевые слова: Международный валютный фонд, правосубъектность, договорная правоспособность, иммунитеты и привилегии, международная организация.

The article is devoted to the research of the international legal personality of the International Monetary Fund (IMF). On the basis of the analysis of the doctrine of international law, as well as the IMF practices, the author concludes that this

organization has all the elements necessary to possess international legal personality, namely: the rights to privileges and immunities, the right to enter into treaties with the states and other international organizations, the right of exchange of representations with the states and international organizations, the obligation to assume international legal responsibility for their actions, etc.

Key words: *International Monetary Fund, legal personality, contractual legal capacity, immunities and privileges, international organization.*

Вступ. Процес глобалізації, який можна спостерігати сьогодні, призвів серед іншого до досить сильної залежності держав від розвитку глобальної економіки та подій в окремих, навіть досить віддалених регіонах світу. Одним із інструментів, який допомагає державам легше витримати негативний вплив таких подій, є міжнародні запозичення. Без сумніву, найбільш вигідно такі запозичення отримувати від міжнародних фінансових установ, зокрема Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ). Протягом останнього десятиліття Україна отримала від цієї фінансової організації десятки мільярдів доларів США. При цьому в більшості політиків та економістів є досить викривлене розуміння природи МВФ і його ролі в регулюванні світової економіки. Відсутність цих знань суттєво знижує ефективність прийнятих управлінських рішень, тому видається, що дослідження питань, пов'язаних із юридичною природою МВФ, зокрема його правосуб'єктністю, є досить актуальним.

Загальні питання, пов'язані з юридичними аспектами діяльності МВФ, були предметом розгляду низки як зарубіжних, так і вітчизняних учених, серед них – М. Голдман, О.І. Дунас, Дж. Голд, В.Ф. Ебке, Д. Карро, С.В. Палій, М. Тодоро й інші. Проте питання правосуб'єктності МВФ ці автори не розглядали.

Постановка завдання. Саме тому метою статті є вивчення питань, пов'язаних із міжнародною правосуб'єктністю МВФ.

Результати дослідження. Якісною характеристикою суб'єкта міжнародного права в системі сучасного міжнародного права є його міжнародна правосуб'єктність [1, с. 52]. Отже, інститут міжнародної правосуб'єктності посідає центральне місце в міжнародному праві.

Зважаючи на те, що зміст терміна «міжнародна правосуб'єктність» не розкривається в нормах міжнародного права, спробуємо дослідити це поняття передусім за допомогою теоретичних конструкцій, вироблених у доктрині національного та міжнародного права, і скористаємось для цього статутом МВФ.

Про зміст міжнародної правосуб'єктності міжнародних організацій можна робити висновки на основі аналізу відповідних міжнародних прав та обов'язків, а саме: права на привілеї та імунітети, права на укладення договорів з державами й іншими міжнародними організаціями, права обміну представництвами з державами та міжнародними організаціями, обов'язку щодо несення міжнародно-правової відповідальності за свої дії тощо [2, с. 61]. Крім того, не варто забувати про приватноправовий аспект правосуб'єктності міжнародних організацій.

Проведемо аналіз правосуб'єктності МВФ, виходячи з вищенаведених теоретичних положень.

Право на привілеї та імунітети МВФ. Одним із ключових елементів міжнародної правосуб'єктності міжнародних міждержавних організацій є наявність привілеїв та імунітетів, під якими розуміють особливі права й переваги, що надаються міжнародним організаціям на території держав-членів з метою забезпечення самостійного виконання ними своїх статутних цілей [3, с. 312].

Під імунітетом розуміють вилучення з-під юрисдикції держави перебування офіційних представництв іноземної держави, їх персоналу, а привілеї – це певні пільги й переваги, які надаються державою перебування з метою створення найбільш сприятливих умов функціонування органів зовнішніх зносин інших держав і їх співробітників [3, с. 177].

Імунітети міжнародних організацій можна класифікувати за суб'єктом, якому надаються привілеї та імунітети, їх поділяють на: 1) привілеї та імунітети міжнародної організації *sensu stricto*; 2) привілеї та імунітети її персоналу; 3) привілеї та імунітети представництв (представників) держав при міжнародних організаціях. Саме цю класифікацію ми використовуватимемо під час аналізу питання про привілеї та імунітети МВФ.

Говорячи про привілеї та імунітети МВФ (як організації *sensu stricto*), передусім необхідно виокремити судовий імунітет або імунітет від юрисдикції [5, с. 213], який забезпечує недоторканність активів і майна, а також установлює захист від участі для міжнародної організації як сторони судового позову.

Перший складник судового імунітету, а саме недоторканність майна та активів, незалежно від їх місцезнаходження й володіння, виключає конфіскацію або ж арешт до остаточного ухвалення рішення в судовій справі. Стосовно МВФ, то це питання врегульовано ст. 9 розділу 3, згідно з якою Фонд, його майно й активи, незалежно від їх місцезнаходження та їх власника, користуються імунітетом від усіх форм судового переслідування, за винятком тих випадків, коли він недвозначно відмовляється від свого імунітету з метою того або іншого розгляду або за умовами того чи іншого контракту. Отже, МВФ надається абсолютний судовий імунітет майна та активів, крім певних чітко передбачених випадків, а саме коли Фонд добровільно відмовляється від імунітету в інтересах судової справи або за умовами того чи іншого контракту. Отже, в Статуті МВФ використовується особливий підхід до судового імунітету, на відміну від інших міжнародних організацій. Сутність цього підходу – у можливості Фонду відмовитися від імунітету у випадках, які випливають із зобов'язань МВФ за контрактом.

Другий складник судового імунітету міжнародних організацій детермінується визначенням юрисдикції судів стосовно міжнародних організацій у формі низки критеріїв. Серед найбільш поширених критеріїв такого характеру, як правило, є, по-перше, суди компетентної юрисдикції на території держав-членів, на яких міжнародна організація має офіс, агента для отримання судової повістки чи повідомлення про початок судового процесу, по-друге, суди розташовані на територіях держав-членів, на яких вона випустила або оформила гарантію на цінні папери [6, с. 91–92]. У цьому випадку вищезазначене положення ст. 9 розділу 3 Статей угоди МВФ передбачає чіткі рамки функціонування його судового імунітету, виключаючи з-під нього зобов'язання за контрактами.

Наступним ключовим для міжнародних організацій загалом і МВФ зокрема є імунітет майна й активів. Одним із наступних видів імунітетів міжнародних організацій є імунітет майна й активів, що зустрічається в установчих документах більшості міжнародних організацій. Так, відповідно до ст. 9 розділу 4, майно й активи Фонду, незалежно від їх місцезнаходження та їх власника, не можуть бути піддані обшуку, ревізії, конфіскації, експропріації або будь-яким іншим формам примусового відчуження в рамках дій виконавчої або законодавчої влади.

Ще одну групу імунітетів становить недоторканність архівів. Зміст цього імунітету впливає зі ст. 9 розділу 5, де зазначено, що архіви Фонду є недоторканими.

Крім того, про архіви згадується в розділі 6 ст. 9, яка передбачає, що, якщо це необхідно для виконання передбаченої Статутом діяльності, все майно й активи Фонду звільняються від обмежень, нормативних положень, заходів контролю та мораторіїв будь-якого характеру.

Не менш вагоме значення має податковий імунітет, який у МВФ виникає на підставі розділу 7 ст. 9 Статуту. Вона передбачає, що Фонд, його активи, майно, доходи, а також операції й угоди, санкціоновані цією Угодою, користуються імунітетом від будь-якого оподаткування та від усіх митних зборів. Фонд також користується імунітетом від зобов'язань зі збору або виплати будь-яких податків. Те саме стосується зарплат і платні, яка виплачується Фондом виконавчим директорам, їх заступникам, посадовим особам або службовцям Фонду. Проте це правило не застосовується у випадку, якщо вони є громадянами, підданими або володіють іншими ознаками громадянства країни перебування. Від податків звільняються будь-які фінансові зобов'язання, що емітуються Фондом, у тому числі цінні папери, включаючи будь-які дивіденди або відсотки на них, незалежно від держателя.

МВФ, як і будь-яка інша міжнародна організація, має право на офіційні зносини з іншими державами, яким, згідно зі ст. 9 розділу 7, надається режим, аналогічний тому, який надається для офіційних зносин з іншими суб'єктами міжнародних відносин.

Іншою групою є привілеї та імунітети персоналу МВФ. Загалом персоналу цієї організації надається статус, аналогічний статусу персоналу інших міжнародних організацій. Так, відповідно до ст. 9 розділу 8 Статуту МВФ, усі керівники, виконавчі директори, їх заступники, члени комітетів, представники, радники всіх вищезазначених осіб, посадові особи та службовці Фонду користуються імунітетом від юрисдикції щодо дій під час виконання своїх офіційних обов'язків, за винятком випадків, коли Фонд відмовляється від такого імунітету. Їм також надаються імітаційні пільги та привілеї у валютній сфері, ідентичні пільгам іноземним дипломатам – представникам держав. Те саме стосується їхніх житлових приміщень.

Право на укладання договорів з державами й іншими міжнародними організаціями. Договірність правоздатність міжнародних організацій – це одна з найважливіших ознак їхньої правосуб'єктності. У доктрині міжнародного права найпоширенішою є точка зору, що договірну правоздатність варто розглядати як право створювати норми міжнародного права шляхом укладення міжнародних договорів [7, с. 15].

Якщо ж говорити про договірну правоздатність МВФ, то перше, на що варто звернути увагу, – це Статут цієї організації, який за юридичною природою є установчим договором, тобто договором особливого виду – *sui generis*. Як справедливо зазначає Л.А. Левіна, аналіз відповідних положень статутів міжнародних організацій універсального та регіонального характеру загалом свідчить про те, що їх договірна правоздатність визначається в них у загальній формі [8, с. 91].

Дещо іншою є ситуація у випадку зі Статтями угоди про МВФ, у якій відсутнє розгорнуте тлумачення договірної правоздатності МВФ. Звичайно, така правосуб'єктність може бути виведена з низки положень Статуту. Так, зокрема, ст. 10 говорить про право МВФ співпрацювати з будь-якими міжнародними організаціями загального характеру й з іншими міжнародними неурядовими організаціями, наділеними функціями в суміжних сферах. Зрозуміло, що така співпраця повинна бути врегульована нормами міжнародного права, а отже, для цього Фонд має укладати відповідні договори. Тобто ми можемо говорити те, що договірна правоздатність МВФ впливає зі статуту.

З іншого боку, ми не можемо погодитись із тим, що інші положення Статуту МВФ, зокрема розділ 2 ст. 9, у якому закріплено право МВФ вступати в договірні зобов'язання, варто трактувати як один із прикладів прояву договірної правоздатності МВФ, оскільки, вступаючи в договірні зобов'язання в таких випадках, МВФ виступає як юридична особа і правовідносини, які при цьому виникають, мають не міжнародно-правовий, а цивільно-правовий характер, що, відповідно, становить предмет регулювання національного права [9, с. 216]. Власне, в цьому закладена ще одна з особливостей міжнародних організацій, яка полягає в тому, що, будучи за своєю природою міждержавними організаціями публічного характеру, вони можуть брати участь у приватноправових відносинах.

Ще однією особливістю договірної правосуб'єктності Фонду є те, що, відповідно до ст. 5 Статуту, ініціатором будь-яких фінансових операцій з боку Фонду може бути лише держава [10, с. 579–595]. Це положення досить цікаво впливає на договірну правоздатність МВФ, оскільки фактично обмежує його право на договірну ініціативу у фінансовій сфері.

Наступною особливістю договорів, які укладає Фонд, є той факт, що вони, на відміну від усіх інших міжнародних договорів, не підлягають реєстрації. У всякому разі поки не було жодного випадку реєстрації угод МВФ цією організацією.

Право МВФ на обмін представництвами з державами та міжнародними організаціями. МВФ може створювати регіональні представництва, їхній статус практично аналогічний статусу дипломатичного представництва, хоча в кожному конкретному випадку визначається угодою з державою, на території якої таке представництво розташоване. Такі представництва володіють привілеями й імунітетами. Крім того, МВФ має свої представництва при деяких міжнародних організаціях, зокрема ООН. Що ж стосується пасивного посольського права, то при МВФ акредитовано представників декількох держав, які не входять у цю організацію, а також представників багатьох міжнародних організацій, зокрема МБПР, СОТ, ЄС.

Здатність МВФ нести відповідальність. Як і всі інші міжнародні організації, МВФ може нести міжнародно-правову відповідальність, відповідно до норм міжнародного права, за вчинені ним протиправні дії. Як правило, установчі документи міжнародних організацій не містять положень про їхню відповідальність. Проте, виходячи із загальних положень, МВФ повинен нести відповідальність за порушення загальновизнаних норм і принципів міжнародного права, оскільки такий обов'язок є в усіх суб'єктів, діяльність яких регулюється нормами міжнародного права [11, с. 133–134].

Сьогодні відсутні юридично обов'язкові джерела міжнародного права, що регулюють відповідальність міжнародних організацій. Однак варто зазначити, що Комісія з міжнародного права ООН розробила Проект статей про відповідальність міжнародних організацій. Цей документ хоча й не є обов'язковим для держав і міжнародних організацій, вирішує низку питань, пов'язаних із відповідальністю останніх. Однак зрозуміло, що він містить лише загальні норми.

Якщо проаналізувати всі джерела міжнародного права, що визначають статус МВФ, зокрема Статут цієї організації, Конвенції про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН 1947 р. та угоди про штаб-квартиру й регіональні місії, можна чітко сказати, що ця організація може нести відповідальність передусім за зловживання привілеями, про які йдеться в її установчих документах і договорах, котрі вона укладає з державами. Крім того, МВФ як суб'єкт приватного права може нести й цивільно-правову відповідальність. При цьому, як зазначає Дж. Слітц, допоки не було прикладів притягнення МВФ до відповідальності [12, с. 68].

Отже, МВФ може нести міжнародно-правову відповідальність в обсязі, передбаченому для міжнародних організацій.

Приватноправові повноваження. МВФ, як і будь-яка інша міжнародна організація, може вступати в приватноправові відносини. Виникнення таких відносин, як правило, пов'язують із необхідністю міжнародних організацій укладати трудові та цивільно-правові договори. У таких випадках МВФ виступає як звичайна юридична особа. Таке право МВФ передбачене ст. 9 Статуту. Розділ 2 цієї статті говорить, що Фонд володіє повним статусом юридичної особи і правом вступати в договірні відносини; купувати нерухоме та рухоме майно; виступати позивачем у суді. Аналогічне положення міститься в ст. 2 Конвенції про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН 1947 р. І, хоча ця сторона діяльності МВФ, як і, зрештою, інших міжнародних міжурядових організацій, не є ключовою під час визначення її міжнародної правосуб'єктності, але, оскільки вона підпорядкована виконанню цілей і завдань, поставлених перед організацією, її не можна ігнорувати.

Висновки. На основі вищенаведеного можна стверджувати таке:

1. МВФ, як і більшість сучасних міжнародних організацій, володіє міжнародною правосуб'єктністю. Обсяг цієї правосуб'єктності загалом аналогічний правосуб'єктності інших міжнародних організацій, зокрема спеціалізованих установ ООН.

2. Договірна правоздатність МВФ має низку особливостей. Так, зокрема, зі Статуту МВФ випливає, що ця організація позбавлена права договірної ініціативи, якщо вона стосується укладення договорів про надання допомоги державам. Проте в усіх інших сферах таке право обмежується лише цілями організації. Ще однією унікальною особливістю МВФ є те, що укладені ним договори не підлягають реєстрації в Секретаріаті ООН.

3. Обсяг привілеїв та імунітетів МВФ цілком відповідає обсягу прав та обов'язків інших міжурядових організацій. Проте серед особливостей є те, що, по-перше, судовий імунітет МВФ має винятки, до яких входять всі зобов'язання, що випливають із контрактів; по-друге, персоналу, крім усіх інших імунітетів, окремо надається імунітет від юрисдикції щодо дій під час виконання офіційних обов'язків, який загалом не виділяють в окремий пункт в інших організаціях; по-третє, право тлумачити норми про імунітет надається органу Фонду, а саме Виконавчій раді, що зустрічається досить рідко.

Список використаних джерел:

1. Игнатенко Г.В., Тиунов О.И. Международное право: учебник для вузов. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2005. 611 с.
2. Лисик В.М. Правовий статус Міжнародного комітету Червоного Хреста у міжнародному праві: монографія. Одеса: Фенікс, 2012. 218 с.
3. Словарь международного права / С.Б. Бацанов, Г.К. Ефимов, В.И. Кузнецов и др. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Международные отношения, 1986. 432 с.
4. Репецкий В.М. Дипломатичне і консульське право: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2006. 372 с.
5. Международное право: учебник / под общ. ред. А.И. Микульшина. Москва: Международные отношения, 2005. 360 с.
6. Дунас О.І. Правовий статус міжнародних фінансових організацій: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. 219 с.
7. Международная правосубъектность (некоторые вопросы теории) / авт. кол.: Д.И. Фельдман, Г.И. Курдюков, М.В. Яновский и др. Москва: Юрид. лит., 1971. 188 с.
8. Левина Л.А. Правовое положение Международного валютного фонда и всемирного банка. Москва: Легат, 1996. 147 с.
9. Нешатаева Г.Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании. 2-е изд. Москва: Дело, 1999. 272 с.
10. Lowenfeld A.F. The International Monetary System: a Look Back over Seven Decades. *Journal of International Economic Law*. 2010. Vol. 13. Issue 3. P. 575–595.
11. Ryngaert C., Buchanan H. Member State responsibility for the acts of international organizations. *Utrecht Law Review*. 2011. Issue 1. Vol. 7. P. 131–146.
12. Slite J. The international monetary system and IMF. Berlin, Elsevier, 2009. 436 p.